

TURINYS

- | | | | |
|----|---|-----|----------------------------------|
| 19 | LAIKAS BE VALDOVO | 92 | PRARASTAS ISTORINIS ŠANSAS? |
| 29 | BAJORŲ GALVOSE – RYŠYS SU ANTIKA | 97 | KARALIUS BE MIRTIES BAIMĖS |
| 41 | TEATRAS PRIE STALO, GLUMINĖS UŽSIENIEČIUS | 113 | SOSTUS DALIJA SVETIMŠALIAI |
| 45 | TIKĖJO TEISYBE IR DEMOKRATIJA | 123 | TAIKA TARP LIŪDŲ GRIUVĖSIŲ |
| 50 | <i>LIBERUM VETO</i> – IDEALISTINĖ AR SAVANAUDIŠKA NUOSTATA? | 132 | AR GALĖJO BŪTI KITAIP? |
| 55 | TO METO DIDIKĖS – NE PELĖS PO ŠLUOTA | 137 | TRYŠ JUODIEJI ERELIAI |
| 60 | LENKŲ KALBA PAIMA VIRŠŲ | 143 | AUKSINIAI SAKSŲ LAIKAI |
| 66 | SAPIEGŲ IŠKILIMAS IŽIEBIA KONFLIKTĄ | 155 | EUROPA NAUJĄJĮ VALDOVĄ IGNORUOJA |
| 75 | VALDOVU IŠRENKAMAS BALIŲ KARALIUS | 170 | RUSAI LAIKO UŽ TRUMPO PAVADŽIO |
| 87 | O TUO METU EUROPOJE... | 177 | „SUOROVO“ SAUSAINIAI |
| | | 185 | RESPUBLIKĄ PLĖŠO LYG PYRAGĄ |

- 197 VALSTYBĖ
KUNKULIUOJA
NAUJOVĖMIS
- 206 RUSIJA NESIKEIČIA
- 215 NUOTAIKOS – KAIP
PER PRANCŪZIJOS
REVOLIUCIJĄ
- 235 NEĮVYKĘS
PETERBURGO
PUOLIMAS IR PATRIOTŲ
SAMOKSLAS
- 253 PRŪSAI NUVILIA
- 261 NEDIDELIS ŽINGSNIS
Į ŠONĄ
- 263 1792 METŲ KARAS:
KARALIAUS GĖDA
- 276 KAIP GALĖJO BŪTI?
- 283 NE RUSAI, BET RUSAI
- 290 PATRIOTŲ PLANAS
- 298 KOŠCIUŠKA –
LENKAS, BALTARUSIS
AR LIETUVIS?
- 316 PER KELIAS
VALANDAS – VILNIUS
MŪSŲ
- 320 PERGALINGAS ŽYGIS
PER LIETUVĄ
- 326 „MYLIMAS KAČIUŠKĖLIŠ“
PERSIKELIA Į DAINAS
- 335 IDEALISTAS IKI MIRTIES
- 340 RUSIJOS NELAISVĖJE –
IR VYTIS
- 346 TRYS GYVENIMO
NELAISVĖJE VARIANTAI
- 353 MAŽA VILTIES
KIBIRKŠTĖLĖ
- 357 KAS BŪTŲ BUVĖ,
JEIGU: PASVARSTYMAI
PRIE KAVOS
- 361 AMŽINOJI ANDRUSAVO
TAIKA TEBĖRA
AKTUALI
- 370 XVIII AMŽIAUS
PAMOKOS DABARČIAI

XVIII amžius mums kelia įvairių asociacijų. Vieniems mintyse iškyla Mocartas su peruku, kitiems – JAV Nepriklausomybės karas, tretiems – barokas ar klasicizmas. Vis dėlto dažnam lietuviui XVIII amžiaus vaizdas nėra itin ryškus – toks tarsi išplaukęs. Mat mums ilgą laiką buvo teigiama, kad esama kažkokio lenkmečio, negerų, nesvarbių laikų. Kad XV amžius Lietuvoje – svarbus, o XVIII – jau nebe. Beveik nėra tą laikotarpį vaizduojančių filmų, ryškesnis grožinės literatūros kūrinys – vos vienas kitas. Populiariausias jų – Kristinos Sabaliauskaitės tetralogija „Silva Rerum“, o vyresniajai kartai gal bus žinoma ir Kazio Almeno „Šienapjūtė“. Todėl žmonėms sunku šį amžių įsivaizduoti, suprasti, rasti su juo sąsajų, juo labiau susieti to meto Lietuvos įvykių su visuotine istorija.

Istorinis laikotarpis nuo Liublino unijos iki Abiejų Tautų Respublikos gyvavimo pabaigos – lietuviams mažiausiai žinomas, jis tarsi ne mūsų, tarsi atiduotas lenkams. Manau, pats metas šią baltą dėmę užpildyti. Todėl kviečiu kartu atrasti XVIII amžių – įdomų, kupiną įvairių tarpusavyje susijusių pasaulinių reiškinių ir lygiai tokį pat svarbų, kaip visi kiti amžiai.

Y MIE PANSKIE AMEN. K.

[The page contains dense, handwritten text in two columns, written in a cursive script. The text is largely illegible due to fading and the angle of the page. It appears to be a liturgical or historical document.]



Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is arranged in multiple columns and is mostly obscured by the texture and color of the paper.



Šioje knygoje bus kalbama apie laikus, kai Europos karaliai, kunigaikščiai ir kiti valdovai valdžią jau buvo sutelkę vien savo rankose, o mūsų tebeklestėjo bajoriškoji demokratija. Lig šiol išoriškai patraukli, Antikos idealais besiremianti santvarka buvo vienintelė Europoje. Užsieniečiams keisti ir painūs atrodė didikų ir bajorų santykiai, neįprastos ceremonijos Seime ir priimant svečius. „Koks čia teatras?“ – stebėdavosi jie, pripratę prie gerokai racialesnio bendravimo. Bet tas, kas buvo gudresnis ir perprasdavo mūsų žaidimo taisykles, įgydavo labai didelį palaikymą ir populiarumą.

Deja, to meto mūsų valdovai užsieniečiai žaidimo taisyklių neperprato ar nenorėjo perprasti. Visoje Europoje kaip balių karalius pagarsėjęs Saksonijos kurfiurstas Frydrichas Augustas, Abiejų Tautų Respublikoje karūnuotas Augustu II, iš pradžių manė galėsiąs tvarkytis kaip namie – geležiniu kumščiu. Tačiau, gavęs atkirtį iš mūsų bajorų, nusivylė ir atsidėjo gimtajai Saksonijai, tik paskutiniaisiais gyvenimo metais, sirgdamas cukralige, sumažinęs savo ambicijas, tarsi atrado *modus vivendi*. Jo sūnus Augustas III neturėjo tėvo energijos nei baliams, nei karams, todėl tuo metu, kai už sienos jau kunkuliavo ekonominės, kultūrinės naujovės, mūsų valstybė buvo it liūnas: niekas nevyko, visi tykiai gyveno nusistovėjusius mažus savo gyvenimus.

Svarbu pažymėti: būtent XVIII amžiuje Abiejų Tautų Respublikoje atsirado Rusijos įtakos šešėlis. Juodasis rusų herbo erelis trukdė bręstančioms reformoms, skaldė Respublikos visuomenę, spaudė, žemino ir manipuliavo net mūsų valdovais. Galop į pagalbą pasitelkęs dar du erelius – prūsų ir austrų – rusų grobuonis sudraskys mūsų valstybę ir grynų gryniausią okupaciją pavadins padalijimais. Gaila, kad savo agresijai

pridengti okupantų sugalvotas žodis „padalijimai“ tebevartojamas mūsų istorijos vadovėliuose. Gal jau laikas jį keisti?

Tačiau iki sutemų, į kurias mūsų valstybę panardino Rusijos imperatorė Jekaterina II su savo bendrininkais Prūsijos ir Austrijos valdovais, dar buvo įstabus reformų bei patriotinio pakilimo laikotarpis. Jį žymėjo ir tuomet iškilusios dvi Respublikos didikų grupuotės: Familija ir respublikonai. Familija panėši į liberalus: išsilavinę, švietimu visuomenę siekė sustiprinti kosmopolitai mąstytojai valstybei padarė daug gero, bet tautos ir valstybės išsaugojimui tokių pastangų buvo maža. Respublikonai, įsikibę į tradicijas, nebuvo palankūs reformų judėjimui, tačiau išlaikė valstybės stuburą, primindami pagrindus, ant kurių laikosi bajoriškoji visuomenė ir valstybė. Šių dviejų jėgų sąjunga subrandino Ketverių metų seimo reformas, kurios kaip niekas kitas sustiprino demokratėjančią mūsų visuomenę ir sukūrė Gegužės 3-iosios konstitucijos mitą, kurį dėl sunkiai



suprantamų priežasčių dabartinės Lietuvos visuomenė yra atstūmusi kaip esą lenkišką.

Mūsų – andai reiškė bendrą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės valstybę – Abiejų Tautų Respubliką. Ir tai išties buvo abiejų tautų Respublika: Lenkija lietuvių buvo suvokiama kaip „mūsų“, lygiai kaip Lietuvą lenkai suvokė esant „mūsų“. Varšuva, objektyviai žvelgiant, yra pusiau lietuviškas miestas. Ten iškilo mūsų didikų rūmai (kaip kad anksčiau Vilniuje, taip XVIII amžiuje Varšuvoje, kas išgalėjo, kūrė savo rezidencijas), kai kurie išlikę iki šiol. Pavyzdžiui, Radvilų rūmai, kuriuose dabar reziduoja Lenkijos prezidentas, stovi prie pat tuomečio Seimo pastato. Kasdien pietus visi valgydavo pas Radvilą – pirmas senatorius, Vilniaus vaivada kviesdavo visus pietų! Kai nuvažiuoju į Varšuvą, jaučiuosi ne kaip užsienyje: gatvėse ir skersgatviuose atpažįstu Lietuvos istoriją.

Reformų laikotarpiu išplėskusi patriotinė laisvės žiežirba galutinai nebus užgesinta niekada. Baro konfederacija, Tado Kosciuškos sukilimas, paskui – XIX amžiaus sukilimai ir tautinis atgimimas. Stiprus lietuvių laisvės troškimas bus paliudytas ir XX amžiuje: Nepriklausomybės kovomis 1918–1920 metais, partizaniniu pasipriešinimu sovietinės okupacijos metais ir Sąjūdžiu, lėmusiu laisvos Lietuvos atgimimą. XVIII ir XX amžiaus Lietuvos skirtingos, bet vis dėlto – Lietuvos.

XIX amžiuje dvi lenkų istoriografų mokyklos ginčijosi, kas kaltas, kad Respublikos nebeliko. Vienos jų, vadinamosios Krokuvos mokyklos, atstovai teigė, kad mes patys kalti, nereikėjo daryti radikalių pareiškimų – t. y. mažiau rėkauti ir stiprinti kariuomenę, ekonomines, kultūrines ir švietimo galias. O paskutinysis Abiejų Tautų Respublikos valdovas Stanislovas

Augustas Poniatovskis tada buvęs tinkamas karalius bei didysis kunigaikštis. Ir nors mūsų valstybėje rusai atvirai virė savo košę, reikėjo kantriai išlaukti iki aršiosios imperatorės Jekaterinos II mirties.

Varšuvos mokyklos laikėsi požiūrio, kad turėjome šansų apsiginti. Jeigu ne Stanislovo Augusto mekenimas ir pasidavimas, tai ir per 1792-ųjų karą su rusais būtume atsilaikę. Nors iš pradžių mus išdavė prūsai, paskui austrai, vis vien turėjome kariauti toliau ir būtų buvę gerai – daugiau niekas nebūtų norėjęs prie mūsų lįsti ir palikęs ramybėje. Tokios dvi stovyklos. O mes Lietuvoje lig šiol neturime jokių stovyklų, išvis apie tai nekalbame, mums tai nesvarbu. Nes manome, kad apskritai neturėjome XVIII amžiaus. Arba matome vien Lietuvą, jos santykius su Lenkijos Karalyste. Sunkiai kapstomės iš provincialaus mąstymo duobės.

Kodėl verta gilintis į XVIII amžių? Turime suprasti, kad neišstudijavę, neperpratę XVIII amžiaus, esame pasmerkti kartoti tas pačias klaidas. Vis dar norime gyventi ramiai ir tykiai kaip Augusto III laikais. Vis dar tikimės, kad kažkas kitas, o ne mes patys turi mus ginti, ir iš viso – esą jeigu mes nepulsime, tai ir mūsų nepuls. Čia vis iš XVIII amžiaus ateinančios kvailystės. Juk ir tada tikėjome, kad Austrija turi mums padėti. Bet va, ir nepadėjo – kiti jai geriau pasiūlė.

Ir dar. Paradoksas: gilinimasis į XVIII amžių gali padėti perprasti XXI amžiaus Rusijos veiksmus. Būsimiesiems Rusijos diplomatomams dėstomas stiprus rusų diplomatijos istorijos kursas, visi praeities dalykai studijuojami labai rimtai. Būsimieji rusų diplomatai į praeitį gilinasi iš esmės. Ir prireikus puikiai moka žongliruoti istoriniais faktais.

Lietuvos Respublikai labai reikia Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos suvokimo. Taip pat – XVIII amžiaus: jo idealizmo, pragmatizmo, polinkio į švietimą, karinės galios stiprinimo, administravimo tobulinimo ir rūpesčio ekonomika. Nes tik tauta, giliai suvokianti savo šaknis, gali sukurti stiprią, ilgalaikę ir savimi besididžiuojančią valstybę, turinčią gerų draugų ir gaunančią Dievo palaimą.

O dabar – apie viską iš eilės. Nenuobodžiai, su daugybe autentiškų to meto žodžių, žodelyčių, posakių ir net anekdotų – tikrai ne kaip mokslinėje paskaitoje. Lietuvišku žvilgsniu. Įspėju: kai kada – net labai skvarbiu.





LAIKAS BE VALDOVO

Kalbėsime apie XVIII amžių Lietuvoje. Bet Lietuva ir tuomet Europoje buvo nevieniša. Dabar priklausome Europos Sąjungai ir esame pakankamai glaudžiai susiję su jos narėmis, o andai Lietuvos valstybė tvirtais saitais buvo susijusi su keliomis kaimyninėmis, palaikė glaudžius prekybinius ryšius ir su tolimesnėmis valstybėmis.

Pirmiausia vidiniai ryšiai – unija – Lietuvos Didžiąją Kuni-
gaikštystę siejo su Lenkijos Karalyste. XVI amžiuje sudaryta unija XVIII amžiuje jau įsitvirtinusi, per kelias kartas jos dvasia jau buvo persiėmę ganėtinai gyvenimo sričių, daug kas Lietuvoje ir Lenkijoje XVIII amžiuje jau bendra. Žinoma, svarbiausias vienijantis simbolis buvo bendras valdovas. Jis karūnuojamas jau ne atskirai, kaip XVI amžiaus Lietuvoje ir Lenkijoje, o kartu su lenkais renkamas gana sudėtingomis procedūromis ir iškilmingai vainikuojamas Krokuvoje.



Reikia turėti galvoje, kad to meto samprata buvo tokia: jei-gu nėra valdovo, valstybė negali normaliai funkcionuoti. Gali tik minimaliai egzistuoti, kol bus surastas naujas valdovas.

Mirus valdovui pirmiausia būdavo suburiama grupė žmo-nų – iš senatorių sudaryta Konvokacinė taryba, kuri imdavosi laikinai vadovauti valstybei. Šios Tarybos vadovu būtinai tap-davo Lenkijos bažnyčios *primas* – žmogus, kuris tikrai nepre-tenduos į valdovo postą, todėl šiuo laiko-tarpiau išlaikys neutralumą.

Susirinkę senatoriai – iki tol rezida-vę šalia karaliaus (kartais pasikviesdavo ir kitų) – aptardavo situaciją po didelės ne-laimės, tokia valstybėje buvo laikoma val-dovo mirtis. Kadangi Lietuvos ir Lenkijos valstybės – Abiejų Tautų Respublikos – valdovas būdavo renkamas (lot. *electio*), senatoriai ir Bažnyčios galva nutardavo, kokiomis savybėmis jis turi pasižymėti. Nutarę paskelbdavo vadinamąją konvo-kaciją (lot. *convocatio* – sušaukimas) – valdovo rinkimo sąlygas – ir jas išsiūsda-vo potencialiems kandidatams. Daug kas joje būdavo paimta iš jau galiojančių dokumentų, pavyzdžiui, kad valdovas turi būti katalikas. Bet būdavo atsižvelgiama ir į bendrą situaciją. Kaskart iškildavo labai svarbus klausimas, ar valdovas gali būti užsienietis, ar jis turi būti vadinamasis *piastas*, tai yra vietinis.

XVII amžiaus antrojoje pusėje du valdovai iš eilės buvo vietiniai, ne karališkos kilmės asmenys: Mykolas Kaributas



**KASKART
IŠKILDAVO
LABAI SVARBUS
KLAUSIMAS, AR
VALDOVAS GALI
BŪTI UŽSIENIETIS,
AR JIS TURI BŪTI
VADINAMASIS
PIASTAS, TAI YRA
VIETINIS.**



◀ *Krokvos Vavelio katedra, kurioje buvo karūnuojami Lenkijos ir Lietuvos valdovai. Marijaus Uzorkos nuotrauka*

Višnioveckis ir Jonas Sobieskis. Jų valdymas buvo ne itin sėkmingas, todėl XVIII amžiuje klausimas – ar valdovas turi būti vietinis ar užsienietis – kildavo visada.

Vietinis geriau žino situaciją, yra labiau susijęs su savo valstybe – tai privalumas. Bet labai dažnai vietinis pretendentas į valdovus nėra karališkos kilmės. Vadinasi, jam sunku bus įtvirtinti savo valdžią ir, suprantama, jis neatsiveš pinigų, neturės politinių sąjungų užnugario (geras dabartinis pavyzdys – NATO).

Po nesėkmingo vietinių valdovų valdymo, be abejo, visi labiau linkdavo rinktis užsienietį. Jis, žinoma, būdavo karališko kraujo – neginčytinas ir kaimynams priimtinas valdovas. Tačiau tada tykojo pavojus, kad žmogus, atėjęs iš kitos valstybės, gali įtraukti Abiejų Tautų Respubliką į kokį nereikalingą karą arba jos sąskaita spręsti savo problemas, ir tai suprantama – jis ateina iš savos aplinkos. Akylai žiūrėta, kad taip nenuitektų – būsimo valdovo interesai buvo surašomi Konvokacijos akte. Valdovo parinkimas – labai svarbus sprendimas, tarsi valstybės *perkrovimo* laikas, todėl kai kuriais atvejais net šauktas Konvokacinis seimas aptarti reikalavimų valdovo kandidatūrai. Be abejo, šis Seimas taip pat buvo bendras – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės.

Konvokacinis seimas numatydavo, kokią dieną bus renkamas valdovas, kada reikia susirinkti. Kartais tokia Seime būdavo priimami ir *degantys* nutarimai: dėl žemių gynybos, dėl vidinių konfliktų sprendimo, tarptautinių sutarčių pratęsimo. Tad *primas*, vadovaudavęs Konvokaciniam seimui, turėjo šiokių tokių įgaliojimų priimti sprendimus, bet per daug aktyviai veikti negalėjo, nes netrukus užvirdavo politinė kova. Tauta pasidalydavo į politines stovyklas – kiekviena už savo kandidatą

į valdovus. Aišku, pradėdavo veikti ir kitų valstybių pasiuntiniai: formuodavo sau palankias grupuotes, skirdavo pinigų savo kandidato rinkiminei kampanijai, kartais – tiesiog papirkimui.

Po konvokacijos ir pasiruošimo valdovo rinkimams buvo šaukiamas Elekcinis seimas. Į šį Seimą galėjo atvykti kiekvienas bajoras – buvo laikomasi idėjos, kad būtent jie *virutum* (lot. visi) yra valstybės valdytojai, puoselėjantys tiesioginės demokratijos principą. Abiejų Tautų Respublikoje galiojo nuostata, kad jos santvarka maksimaliai demokratinė: kiekvienas bajoras turi įtaką svarbiausiems valstybiniam sprendimams priimti. Ir tik dėl to, kad atseit negali visi susirinkę valdyti, įgalioja vieną asmenį. Abiejų Tautų Respubliką bajorai matė kaip Romos Respublikos tąsą ir stengėsi kuo mažiau nutolti nuo klasikinio jos modelio, tai yra orientavosi ne tik į Romos teisę, bet ir į lotynų kalbą.

Elekcinio seimo dalyviai bajorai atvykdavo į Volios lauką (dabar tai – Varšuvos miesto dalis), didelėje aptvertoje teritorijoje apsidarėdavo kelioms dienoms, susiburždavo su vėliavomis pagal pavietus bei seniūnijas ir stovėdami po atviru dangumi rinkdavo valdovą.

Patys kandidatai į valdovus nedalyvaudavo, tik jų atstovai, šie pristatydavo savo siūlomąjį, šio tokias kandidato programas ir rinkdavo balsus. Kodėl neatvykdavo patys kandidatai? Pagalvokite, jeigu tu prancūzų princas, juk žema pačiam save pristatyti, juo labiau – pralaimėti!

Į Elekcinį seimą – savotišką referendumą – iš artimesnių apylinkių tarsi būtų turėję atvykti daugiau bajorų negu iš kur nors toliau. Bet kadangi tai labai svarbus valstybinis įvykis, dažnai Lietuvos pusė suvažiuodavo itin gausiai. Atkakdavo ne tik bajorai bei didikai, bet ir – pozicijai sustiprinti – jų

kariuomenės su patrankomis ir vėliavomis. Juk labai svarbu, kieno palaikomas kandidatas laimės! Būdavo ir labai liūdnujų situacijų, kai kuri nors bajorų grupė, pasipiktinusi formaliais procedūriniais dalykais, nesutikdavo su sprendimu ir čia pat surengdavo atskirą susirinkimą. Elekcinio seimo atmosfera buvo



**ELEKCINIO SEIMO
ATMOSFERA BUVO
TIRŠTA INTRIGŲ,
SĄMOKSLŲ, GANDŲ.
TAČIAU GRETA
TO LIKO VIETOS
PATRIOTIZMUI,
IDEALIZMUI,
VALSTYBĖS
INTERESO PAISYMI
IR... RETORINIŲ
SUGEBĖJIMŲ
DEMONSTRAVIMUI.**



tiršta intrigų, sąmokslų, gandų. Tačiau greta to liko vietos patriotizmui, idealizmui, valstybės intereso paisymui ir... retorinių sugebėjimų demonstravimui.

Reikia pridurti, kad tokia valdovo rinkimo procedūra buvo unikali visame pasaulyje, o mūsų bajorų įsitikinimu, pati demokratiškiausia ir geriausiai atitinkanti jų idėjines nuostatas.

Kai valdovą pagaliau išrinkdavo, jis turėdavo būti karūnuojamas Krokuvoje. Mat kol karūna neuždėta, išrinkimas negalioja. Pasitaikydavo, kad valdovas būdavo išrinktas, bet nekarūnuotas, nes kažkokia nepatenkinta bajorų grupelė jo neįleido į karūnacijos vietą. Tad naujo valdovo išrinkimas galėjo būti labai

skausmingas valstybei procesas ir užtrukti gana ilgai. Ypač jeigu kandidatų daug, o tarptautinė padėtis nerami.

Elekciniame ir Konvokaciniame seime būdavo priimami ir tvirtinami kai kurie svarbūs dokumentai. Kadangi jie vykdavo netrukus vienas po kito, tais pačiais metais sprendimus galėdavo priimti keli seimai. O šiaip, valdovui gyvam esant, eiliniai seimai, vadinti Ordinariniais, būdavo šaukiami kas dvejus metus.

Prieš karūnavimą išrinktasis valdovas turėdavo pasirašyti sutartį su tauta – *pacta conventa*. Daugelis punktų ten buvo tradiciniai, atėję iš pirmųjų elekcijų XVI amžiuje: nepažeisti bajorų teisių, nesuimti jų be teismo, atkariauti prarastas žemes ir užgrobti naujų. Bet buvo ir tik naujam valdovui skirtų punktų, susijusių su labai konkrečiais dalykais, aktualių tik vienam regionui. Pavyzdžiui, valdovas būdavo įpareigojamas įsteigti seniai žadėtą mokyklą arba išspręsti kokią nebaigtą bylą.

Pasirašyta *pacta conventa* turėjo labai didelių teisinių pasekmių. Jeigu valdovas būtų sulaužęs šią sutartį, teisiškai bajorai būtų galėję jam nebepaklusti.

Po naujojo valdovo priesaikos rengtos karūnacijos iškilmės. Aišku, renginys labai iškilmingas: išpuošta Vavelio katedra, prašmatnūs drabužiai, pompastiška ceremonija. Jai pasibaigus į kitas valstybes būdavo išsiunčiami pranešimai apie naują valdovą. Kaimyninių valstybių atsiųsti sveikinimai liudijo oficialų jo pripažinimą. Delsimas taip pat daug reiškė. Dažnai tai buvo ženklas, kad kaimynai ieško būdų paremti kitą kandidatą, neatsitiktinai XVIII amžiuje vyko įpėdinystės karai.

Tačiau ir tai dar ne viskas, valstybės gyvavimą be valdovo galutinai užbaigdavo Karūnacinis seimas. Jis paskelbdavo valdovo laišką valdiniam, patvirtinantį visas lig tol egzistavusias privilegijas. Nuo tos akimirkos valstybinės institucijos vėl pradėdavo visavertiškai veikti.

Iki Karūnacinio seimo valstybė praktiškai neegzistuoja, tam tikrus sprendimus priima tik *primas*. Jeigu tokiu metu kraštą užpuola priešas, aišku, kariuomenės vado pareiga jį ginti – šie dalykai kaip ir numatyti. Bet jeigu iškilęs pavojus itin didelis, kuriamos konfederacijos – ginkluotos politinės sąjungos. Šios konfederacijos yra mums dabar nesuvokiama laisvės nuostata.



Des Menschlichen Geschlechts und unsrer Zeiten Lust,
 Der Sachsen **WEDERICH**, Sarmatienscht **ULUSI**,
 Ein Fürst, so in der Welt ein Kluger, Held gewesen,
 Läßt seinen Lebens-Lauf in diesen Blättern lesen.

Įsiveržus priešui kuriame nors pavieta, susirinkdavo bajorų grupė ir įkurdavo vietinę konfederaciją. Jei manydavo, kad pavojus didelis, susiburdavo didžiosios valstybės dalies, pavyzdžiui, visos Lietuvos, bajorų sueiga ir įsteigdavo Generalinę Lietuvos konfederaciją, kurioje turėjo būti atstovaujama daugiau nei pusei teritorijų. Jeigu tai būdavo Lietuvos ir Lenkijos problema – steigdavo Generalinę Abiejų Tautų konfederaciją.

Be valdovo neveikė ir teismai. Tad kai kurių ginčų sprendimo tekdavo ilgai laukti. Tačiau galėdavo vykti konfederacinių teismų posėdžiai – toks dalykas buvo numatytas. Juose spręsti labiausiai *degantys* klausimai. Aišku, būta daug piktnaudžiavimų, mat visi stengėsi pro tokius teismus prastumti kokį sau parankų reikalą.

Konfederacinei kariuomenei, jei tokia būdavo sudaryta, vadovavo regimentoriai, o bendrai konfederacijos veiklai – maršalas: ir nacionaliniu, ir vietiniu lygmeniu.

Išrinkus valdovą konfederacijos nustodavo veikti. Naujojo valdovo nepalaikiusios tarpuvaldžio konfederacijos po karūnacijos privalėjo pasileisti, o kitų kandidatų šalininkai bajorai – prisiekti asmeninę ištikimybę naujam karaliui ir didžiajam kunigaikščiui.

Valdovas turėjo teisę skirti bajoriškąsias pareigybes, todėl didikams ir bajorams neapsimokėjo su juo pyktis. Tiesa, ir valdovas jokių sankcijų prieš buvusius politinius varžovus bei jų šalininkus negalėjo imtis. Sėkmingai valdyti kraštą jis galėjo tik tuo atveju, jei dominuojančios politinės grupuotės išlaikydavo tam tikrą politinę pusiausvyrą.

◀ *Žinutė vokiškame šaltinyje apie Saksonijos kurfiursto Frydricho Augusto išrinkimą Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Augustu II. Varšuvos nacionalinė biblioteka*

